

Vazduhoplovna komponenta rata u Zalivu

General-major *ANGEL ONČEVSKI*

Rat u Zalivu potvrdio je veliki značaj vazduhoplovne komponente, prevlasti u vazдушnom prostoru i ulogu vazduhoplovnih snaga i njihovih dejstava u savremenoj vazdušno-kopnenoj operaciji.

Dejstva vazduhoplovnih snaga antiiračke koalicije izvođena su u obliku vazduhoplovne napadne operacije u toku koje je izborna i održana prevlast u vazдушnom prostoru, dezorganizovan sistem rukovođenja i komandovanja oružanim snagama Iraka, bitno umanjen njihov borbeni potencijal i time stvoreni povoljni uslovi za uspešno izvođenje kopnene ofanzive.

U kopnenoj operaciji vazduhoplovne snage su sadejstvovala kopnenim snagama i mornaričkoj pešadiji u razbijanju snaga prvog ešelona 3. i 7. iračkog korpusa. Takođe, jednovremenim dejstvom taktičke, strateške i palubne avijacije po drugim ešelonima, dejstvima vazdušnih, vazdušnopokretnih i pomorskih desanata, prepadima helikopterskih odreda i snaga specijalne namene u pozadinu protivnika razbijane su, opkoljavane i uništavane iračke snage u Kuvajtu i izolovana njihova strateška rezerva.

Autor smatra da je nerealna tvrdnja da su dejstva i učinak vazduhoplovnih snaga jedini i odlučujući preduslov brze pobede savezničkih kopnenih i pomorskih snaga, ali je nesporno da su one znatno doprinele da se, uz minimalne gubitke, kopnena operacija završi za svega 100 sati.

Rat u Persijskom zalivu, prema karakteristikama i opštoj američkoj klasifikaciji, može se svrstati u oružane sukobe srednjeg intenziteta. Taj sukob je potvrdio veliki značaj vazduhoplovne komponente rata, izuzetnu važnost prevlasti u vazдушnom prostoru, ulogu vazduhoplovnih snaga u koncepciji izvođenja vazdušno-kopneno-pomorskih operacija u savremenim uslovima i uticaj njihovih dejstava na tok i ishod rata u celini. Od samog početka rata, rata tehnike i visoke tehnologije, kako su ga nazvali pojedini vojni stručnjaci, pa sve do početka savezničke kopnene ofanzive (24. februara), snage i sredstva za napad iz vazdušnog prostora, prvenstveno avijacija, činile su udarnu pesnicu multinacionalnih snaga. Sve četiri opcije razmatrane pre otpočinjanja ratnih dejstava – od fron-

talnog napada uz korišćenje svih sredstava za dejstvo s kopna, mora i iz vazdušnog prostora do trostrukog obuhvata iračkih snaga u Kuvajtu i južnom Iraku (sa zapada – prodor oklopnim jedinicama, sa istoka – udar mornaričko-desantne pešadije, a iz vazdušnog prostora obuhvat borbenim helikopterima, vazdušnodesantnim i vazdušnopokretnim jedinicama i udarnom avijacijom), bile su zasnovane upravo na masovnoj upotrebi navedenih snaga i sredstava za napad iz vazdušnog prostora, posebno u pripremi kopnene ofanzive.

Vojni stručnjaci, osobito iz zemalja čiji su vojni efektivni činili osnovu multinacionalnih snaga (SAD, Velika Britanija, Francuska), još dugo će temeljno analizirati rat u Zalivu. On, po oceni pojedinih vojnih stručnjaka, nije doneo mnogo novog u vezi s ratnom tehnikom i ratnom veštinom, ali je prostor na kojem je vođen bio svojevrsan poligon na kojem su se pokazale mogućnosti različitih savremenih sistema, ali i njihove slabosti.

Taj rat je bio specifičan po mnogo čemu, između ostalog i po doprinosu vazduhoplovnih snaga pobjedi na kopnu. Iako to nije prvi rat u istoriji ratovanja u kojem su vazduhoplovne snage znatno doprinele pobjedi (poznata je odlučujuća uloga i doprinos ratnog vazduhoplovstva fašističke Nemačke brzom pobjedi u ratu protiv Poljske, Holandije, Belgije, Francuske i pojedinih drugih zemalja u drugom svetskom ratu), ipak to je prvi slučaj da je pobjeda u tolikoj meri izvojevana dejstvima iz vazdušnog prostora.¹

Budući da je prošlo relativno malo vremena od završetka rata, konačnih i pouzdanih podataka o rezultatima dejstava snaga, posebno vazduhoplovnih, za sada još uvek nema, a neće ih biti još dugo, što je i razumljivo. Ipak, sudeći po podacima iz štampe i drugih sredstava informisanja, mogu se izvući određeni zaključci (mada sa izvesnom rezervom i rizikom da se u mnogo čemu pogreši), i oceniti efikasnost dejstva avijacije, koja je, tokom šest nedelja rata, više od pet nedelja bila glavni nosilac borbenih dejstava na ratištu.

¹ Pojedini vojni stručnjaci na Zapadu rat u Zalivu, sa stanovišta doprinosa vazduhoplovnih snaga konačnoj pobjedi, porede sa trećim izraelsko-arapskim ratom (1967), u kojem je izraelska avijacija imala odlučujuću ulogu.

ULOGA VAZDUHOPLOVNIH SNAGA U OPERACIJI „PUSTINJSKA OLUJA“

Rat u Zalivu je bio zamišljen kao rat u kojem je vazduhoplovna komponenta trebalo da reši njegov tok i ishod, tako da do bitke na kopnu ili moru, praktično, i ne dođe.

Prema nekim podacima, bilo je planirano da se operacija „Pustinjska oluja“ izvede u dve etape: prva je bila vazduhoplovna, a druga – kopneno-vazdušno-pomorska. Nosioci dejstva u prvoj etapi bili su avijacija i raketne snage iz sastava ratne mornarice, a u drugoj – kopnene, vazduhoplovne i pomorske snage. Prva etapa je trebalo da se izvede u dve faze. U prvoj fazi, koja je trebalo da traje do D+3, avijaciji je namenjeno da neutrališe (uništi) snage i objekte infrastrukture iračkog RV i PVO, raketne sisteme, *skad*, elemente sistema rukovođenja i komandovanja i veza, vojnoprivredne kapacitete, energetske centre, komunikacije i grupacije iračkih oružanih snaga u Kuvajtu i na jugu Iraka. U drugoj fazi težište dejstva trebalo je preneti na izolaciju rejona borbenih dejstava i dejstvo po grupacijama oružanih snaga Iraka, pre svega po jedinicama Republikanske garde, komunikacijama prema Bagdadu, objektima u Bagdadu i na drugim delovima teritorije Iraka. U drugoj etapi operacije bilo je predviđeno da težište dejstva avijacije bude na podršci kopnenih i pomorskih (mornaričkodesantne) snaga.

Drugi izvori smatraju da je opštom zamisli operacije bilo predviđeno da se borbena dejstva multinacionalnih snaga izvode u više etapa.

U *prvoj* etapi trebalo je da se avijacijom, pomorskim snagama i mornaričkom pešadijom, kao i krstarećim raketama *tomahavk*, sa brodova nanesu snažni udari po ključnim objektima i snagama na teritoriji Kuvajta i Iraka. Pri tome, kao prioritetni objekti dejstva bili su elementi sistema PVO, borbena avijacija na aerodromima, vatreni položaji raketa zemlja–zemlja, najvažnija komandna mesta vojnog i državnog rukovodstva, rejoni prikupljanja jedinica (sastava) oružanih snaga.

Druga etapa je obuhvatala seriju sistematskih udara avijacije i krstarećih raketa *tomahavk* radi neutralisanja najvažnijih elemenata infrastrukture i vojne industrije Iraka, kao i

uništenja (nanošenje teških gubitaka) oklopnih i mehanizovanih sastava.

U *trećoj* etapi je trebalo izvoditi napadna dejstva sa kopnenim snagama i mornaričkom pešadijom, uz podršku strategijske, taktičke i palubne avijacije u sadejstvu sa vazдушnim i vazdušnopokretnim desantima i snagama za specijalna dejstva.

Razvoj uspeha napada radi konačnog razbijanja iračkih snaga u Kuvajtu bio je sadržaj završne, *četvrte* etape operacije.

U toku planirane operacije „Pustinjska oluja“, čije se trajanje procenjivalo na dve-tri sedmice, trebalo je naneti iračkim snagama takve gubitke u živoj sili i tehnici kojima će se onemogućiti njihov značajniji otpor i brzo oporavljanje, a vojnoekonomski potencijal bitno smanjiti, što je trebalo da dovede do potpunog sloma Sadamovog režima.

Očito, u svim varijantama vazduhoplovnim snagama data je značajna uloga. One su, posebno u prve dve etape (do početka kopnene ofanzive), kao glavni nosioci dejstava, trebalo da stvore povoljne uslove za početak, tok i ishod borbenih dejstava na kopnu. Prevlast u vazдушnom prostoru, neutralisanje iračke borbene avijacije namenjene za ofanzivna dejstva, onemogućavanje snabdevanja i ojačavanja iračkih snaga u Kuvajtu i na jugu Iraka i značajno smanjenje borbenog potencijala iračkih snaga, pre svega Republikanske garde – bili su osnovni preduslovi za uspeh kopnene ofanzive savezničkih snaga, koje će, kako su kasniji događaji pokazali, vazduhoplovne snage obezbediti.

DEJSTVA AVIJACIJE U VAZDUHOPLOVNOJ OPERACIJI

Borbena dejstva avijacije multinacionalnih snaga odvijala su se, gotovo u svemu, po poznatim načelima vazduhoplovno-kosmičke doktrine američkog ratnog vazduhoplovstva, odnosno NATO. Masovnim napadima udarne avijacije i krstarećih raketa tipa *tomahavk*, uz snažna elektronska dejstva, koalicione snage su pokušale da ostvare što veći stepen operative prevlasti u vazдушnom prostoru, dezorganizuju rukovođenje i komandovanje oružanim snagama Iraka, neutrališu njegov

sistem PVO, unište avijacijske i raketne potencijale namenjene za eventualni uzvratni udar, parališu proizvodne kapacitete naoružanja (pre svega nuklearnog, hemijskog i biološkog) i vojne opreme, slome moral vojske i stanovništva i time stvore povoljne uslove za uspešan napad vlastitim kopnenim i pomorskim snagama.

Prema obimu, sadržaju, trajanju, načinu planiranja, organizovanja i izvođenja, dejstva avijacije imala su karakter tzv. vazduhoplovne napadne operacije.² U njenom početnom periodu objekti protivelektronskih dejstava, avijacijskih i raketnih udara bili su elementi iračkog sistema PVO, aerodromi borbene avijacije, vatreni položaji operativno-taktičkih raketa zemlja-zemlja, najvažnija komandna mesta komandi strategijsko-operativnog nivoa, čvorišta veze i nuklearna i hemijska postrojenja. U daljim dejstvima prioritetni objekti udara bili su elementi infrastrukture, kapaciteti za proizvodnju naoružanja i vojne opreme i glavne grupacije oružanih snaga, pre svega oklopne i mehanizovane jedinice raspoređene duž saudijsko-kuvajtske granice i u širem rejonu Basre. Posebna pažnja je posvećena pronalaženju i uništenju mobilnih lansirnih uređaja operativno-taktičkih raketa *skad* i elitnih jedinica Republikanske garde.

Procenjeno je da su koalicione snage imale oko 1.800–2.100 borbenih aviona, većinom najsavremenijih. Dnevno naprezanje borbene avijacije kretalo se, u proseku, oko 2.000–2.500, a u pojedinim periodima, mada kratkovremeno, i do 3.000 avio-poletanja. U poređenju sa lokalnim ratovima na Bliskom istoku, posebno sa trećim izraelsko-arapskim ratom 1967. godine, kada je ostvarivano po pet–šest letova po avionu, to naprezanje je relativno nisko. Za to ima više razloga, među kojima su najvažniji: velika udaljenost objekata dejstva od aerodroma baziranja, posebno od aerodroma u zapadnom delu Saudijske Arabije, i nosača aviona u Crvenom moru, što je uslovljavalo relativno dugo trajanje letova; složenost organizovanja i rukovođenja borbenim dejstvima avijacije tako heterogenog sastava i različitog stepena osposobljenosti letачkog osoblja, kao i grupisanja avijacije u više zona

² Prema pojedinim autorima u okviru operacije „Pustinjska oluja“ bile su planirane tri samostalne, ali uzajamno usklađene operacije – vazduhoplovna, pomorska i kopnena. Prva i treća su izvedene, a pomorska je izostala iz do sada zvanično neutvrđenih razloga.

na znatnoj međusobnoj udaljenosti;³ upotreba uglavnom vođenih ubojnih sredstava kojima se mogu ostvariti velika verovatnoća uništenja objekata i željeni efekat uz angažovanje manjeg broja aviona;⁴ nedovoljno ratno iskustvo⁵ i psihološka pripremljenost letачkog osoblja za intenzivna dejstva u tim uslovima, i drugo.

Za dejstva po objektima na zemlji upotrebljeni su najnoviji taktički avioni *F-117A*, poznati kao „nevidljivi“ (izgrađeni po tzv. *stelt* tehnologiji), zatim *F-15*, *F-16*, *F-111*, *tornado*, *jaguar*, *F/A-18*, jurišnici *A-6*, kao i strategijski bombarderi *B-52*. Rukovođenje borbenim dejstvima avijacije i njeno navođenje na objekte dejstva obezbeđivano je angažovanjem aviona za rano radarsko otkrivanje, javljanje i komandovanje tipa *E-3A*.

Dejstva udarne avijacije multinacionalnih snaga od samog početka ocenjivana su kao veoma, gotovo „hirurški“, precizna, odnosno tvrdilo se da ona „pogađa 80 odsto planiranih ciljeva“. To je bila posledica izvesnog veličanja mogućnosti savremenih avionskih elektronskih sistema za otkrivanje, raspoznavanje i označavanje ciljeva i vođenje ubojnih sredstava, kao i sistema na samim vođenim raketama i bombama. Pokazalo se, međutim, da su očekivanja od tih sistema, čiju osnovu čini elektronika, bila donekle preterana.⁶ Savremena vođena ubojna sredstva i elektronski sistemi uopšte potvrdili su svoju efikasnost u tom ratu, i to nije sporno. Postignuta je visoka verovatnoća pogađanja i uništenja različitih objekata, uključujući i pokretne i malih razmera, u uslovima ograničene vidljivosti (noću). Međutim, značajno je da su takvi rezultati dejstva avijacije vođenim ubojnim sredstvima postignuti u povoljnim uslovima: povoljni meteorološki uslovi, dobra optička vidljivost ciljeva, odsustvo elektronskog ometanja i jačeg

³ Udaljenost nosača aviona u Crvenom moru i aerodroma na teritoriji Turske, gde je bila bazirana američka borbena avijacija, iznosila je 1.400–1.500, a između baza u Turskoj i baza na jugozapadnom delu Saudijske Arabije 1.900–2.100 kilometara.

⁴ Početkom februara komanda koalicionihi snaga razmatrala je racionalnost upotrebe vođenih ubojnih sredstava u tako visokom procentu s obzirom na njihovu cenu. Eventualno smanjenje njihovog učešća u ukupnoj masi ubojnih sredstava verovatno bi uslovllo veće naprezanje avijacije.

⁵ Za razliku od rata u Koreji, kada se među pilotima nalazilo mnogo onih sa iskustvom iz dejstava u drugom svetskom ratu, u ratu u Zalivu pilota sa ratnim iskustvom nije uopšte bilo, ili ih je bilo zanemarljivo malo (možda iz rata protiv Grenade, Paname i sl.).

⁶ Nakon jedanaest dana ratovanja i izvedenih gotovo 20.000 letova borbene avijacije i više stotina lansiranihi krstarećih raketa *tomahawk*, od 30.000 odabranihi ciljeva na teritoriji Iraka bilo je pogodeno tek 6.500 (što znači i uništeno).

protivdejtva sredstava PVO (artiljerijsko-raketnih jedinica PVO i lovačke avijacije), i drugo. I u tom ratu su potvrđena iskustva iz ranijih lokalnih ratova da dejstva vođenim ubojnim sredstvima mogu biti efikasna samo ako se ispune svi neophodni uslovi: precizno određene koordinate objekata dejstva; visoka stručna osposobljenost i psihološka stabilnost posada; visoka tehnička pouzdanost uređaja za vođenje na vazduhoplovima i samim ubojnim sredstvima; potreban stepen neutralisanosti sredstava PVO čiji efikasan domet premašuje daljinu lansiranja ubojnih sredstava, i drugo.

Od početka ratnih dejstava savezničke snage su nastojale da što pre izbore prevlast u vazдушnom prostoru kako nad teritorijom (akvatorija) koju kontrolišu, tako i nad teritorijom Kuvajta i Iraka. Već u prvim masovnim udarima irački aerodromi, avijacija i objekti na njima, skladišta pogonskog i ubojnog materijala, elementi sistema vazdušnog osmatranja, javljanja i navođenja (VOJIN), položaji artiljerijsko-raketnih jedinica PVO, komandna mesta, centri veze i punktovi za navođenje lovačke avijacije bili su prioritetni objekti dejstva savezničke avijacije i krstarećih raketa sa američkih brodova. Za dejstvo po tim objektima, pored taktičkih lovaca, lovaca bombardera i jurišnika, angažovani su avioni naoružani protivradarskim raketama (*F-4G*, *F/A-18*, *A-6* i dr.) i avioni za protivielektronska dejstva (*EF-111A*, *EA-6B*, *F-4G* i sl.). Očekivalo se da će se tim dejstvima irački sistem PVO dezorganizovati i ofanzivna moć avijacije slomiti, odnosno obezbediti potreban stepen prevlasti u vazдушnom prostoru.

Prema prvim napisima u štampi, savezničke snage su uspele da iračku PVO „elektronski zaslepe“ i totalno dezorganizuju. Kao potvrda, navođen je podatak o gotovo simboličnim gubicima njihove avijacije prvih dana rata, u čemu ima istine. Naime, u uslovima visoke kvantitativne i kvalitativne nadmoćnosti u avijaciji i operativno-taktičkog iznenađenja, savezničke snage su uspele da znatno neutrališu sredstva PVO Iraka, da mu dezorganizuju sistem rukovođenja i komandovanja oružanim snagama i izbore visok stepen prevlasti u vazдушnom prostoru. Međutim, o totalnom dezorganizovanju (neutralisanju) iračkog sistema PVO teško je govoriti. Ako bi se i prihvatili kao tačni podaci o tome da su osmatračka radarska sredstva i raketni sistemi PVO neutralisani elektronskim

vatrenim dejstvima, činjenica je da se u sastavu tog sistema nalazilo prema nekim podacima, oko 8.000–9.000 artiljerijskih oruđa PVO, od kojih je većina „preživela“ prve vatrene udare iz vazdušnog prostora. Iračka strana je žilavost sistema PVO, prvenstveno trupnog, i smanjenje gubitaka od dejstva avijacije obezbeđivala inženjerskim uređenjem vatrenih i radarskih položaja, uključujući i podzemna skloništa, maskiranjem, čestim i prikrivenim manevrom, i preduzimanjem drugih mera.

Efikasnost artiljerijskih sistema PVO u borbi protiv ciljeva u vazdušnom prostoru ne može se porediti sa efikasnošću raketnih sistema PVO, ali njen udeo u uništenju tih ciljeva nije za potcenjivanje (u ratu u Vijetnamu čak 83 odsto od ukupnog broja oborenih američkih aviona uništeno je vatrom artiljerije PVO). Prema podacima iz sovjetske štampe, većina aviona antiiračke koalicije oborena je artiljerijskim sistemom *šiljka*.

Karakteristično je da su gubici iračke avijacije na zemlji, suprotno očekivanjima, bili relativno mali. Iako još nema tačnih podataka o tome, može se zaključiti da efikasnost dejstava savezničke avijacije po iračkim aerodromima i objektima nije bila na željenom nivou. Ono što je izraelska avijacija postigla u ratu 1967. godine, kada je samo prvog dana uništila 374 arapska aviona, saveznička avijacija nije mogla da ostvari jer su se i uslovi znatno razlikovali: operativno-taktičko iznenađenje koje su postigle multinacionalne snage nije ni izbliza bilo na stepenu koji je ostvario Izrael; avijacija Iraka bazirala je rastresito, a avioni su uglavnom bili u armiranobetonskim i podzemnim skloništima i maskirani; sistem PVO aerodroma bio je organizovaniji od sistema PVO egipatskih i sirijskih aerodroma, i slično. Od ukupno 110 iračkih aerodroma, 35 ima specijalna armiranobetonska skloništa, a osam aerodroma je inženjerski izvanredno uređeno.

I pored brojnih i snažnih napada iz vazdušnog prostora, Irak je uspeo da sačuva od uništenja svoje glavne avijacijske snage. Tome su znatno doprinele i sledeće okolnosti: većina aviona bila je u skloništima; izvestan broj je prebaziran (planski ili prinudno) na aerodrome u Iranu, a po nekim podacima i u Sudanu; većina aerodroma je brzo osposoblja-

⁷ Prema iračkim podacima, u toku šestonedelnog rata u Iran je preletelo 148 vojnih i civilnih aviona (od toga 115 vojnih, među kojima 40 *Su-22*, 24 *Su-24*, 24 *miraž F-1*, 4 *MiG-29* itd.), dok Iran priznaje prelet svega 22 iračka aviona.

vana za poletanje i sletanje, što je omogućavalo manevar avijacije (izbegavanje udara savezničke avijacije); sistem veza je omogućavao komandovanje, i drugo.

O gubicima avijacije u vazдушnom prostoru od dejstva zemaljskih sredstava PVO i u borbama u vazдушnom prostoru nema pouzdanih podataka – svaka zaraćena strana daje različite podatke o vlastitim i gubicima protivnika. Za taj rat je karakterističan relativno mali broj pravih okršaja u vazдушnom prostoru. Nije zabeležen gotovo nijedan slučaj klasičnih borbi u vazдушnom prostoru vođenih prema određenoj zamisli, uz učešće većeg broja aviona grupisanih u grupe različite taktičke namene (udarna, zaštitna, demonstrativna, rezerva i sl.). Prema zapadnoj štampi, većina oborenih iračkih aviona u vazдушnom prostoru uništena je u gonjenju, odnosno prilikom pokušaja da se izvuku ispod udara preletom na aerodrome u Iranu.

Za gubitke avijacije na zemlji i u vazдушnom prostoru nema ustanovljenih normi koje važe za sve ratne slučajeve. Na osnovu iskustava iz drugog svetskog rata i lokalnih ratova vođenih posle njega, gubici (tj. odnos oborenih aviona i izvedenih borbenih letova) veoma se razlikuju od slučaja do slučaja. Što se tiče gubitaka avijacije multinacionalnih snaga, zapadna štampa tvrdi da su oni bili manji od 0,1 odsto. Prema njihovim podacima, saveznička avijacija obavila je u toku rata oko 110.000 letova, iz čega proizilazi da je izgubljeno oko 110 vazduhoplova. To je znatno više od onoga što je objavila saveznička komanda (šezdesetak oborenih vazduhoplova, pri čemu nijedan u borbi u vazдушnom prostoru).

U toku vazduhoplovne operacije (od početka rata do početka kopnene ofanzive) saveznička avijacija je izvela više od 90.000 letova, od čega preko 30 odsto sa vatrenim dejstvom po objektima na zemlji, a lansirano je oko 300 krstarećih raketa tipa *tomahavk* sa brodova. Tim dejstvima je značajno umanjen borbeni potencijal iračkih kopnenih snaga u Kuvajtu i južnom Iraku,⁸ gotovo potpuno su paralisana dejstva iračke borbene avijacije, dezorganizovano je komandovanje, narušen je u celini sistem VOJIN i PVO, prekinute su linije snabdevanja i time stvoreni povoljni uslovi kopnenim i pomorskim snagama za izvođenje napadnih dejstava u visokom tempu.

⁸ Računa se da je do početka kopnene ofanzive savezničkih snaga na tom prostoru neutralisano oko 60 odsto iračkih snaga.

Malo ko je mogao predvideti da će dejstva vazduhoplovnih snaga tako dugo trajati (nešto više od 38 dana, ne računajući dejstva u toku kopnene ofanzive), a kopnena ofanziva tako kratko – svega 100 sati.

Komanda savezničkih snaga je znatno pre završetka vazduhoplovne operacije razmatrala dve varijante daljih dejstava: (1) nastaviti dejstva iz vazdušnog prostora radi daljeg slamanja vojne i ekonomske moći Iraka i, (2) otpočeti dejstva na kopnu uvođenjem u borbu kopnenih snaga i mornaričke pešadije, uz snažnu podršku avijacije i pomorskih snaga. Da bi izbegli očekivane veće gubitke u ljudstvu i tehnici i nepovoljan razvoj događaja, saveznici su se opredelili za prvu varijantu, te se nastavilo sa sistematskim udarima iz vazdušnog prostora radi nanošenja što većih gubitaka živoj sili i tehnici iračkih oružanih snaga, slamanja njihovog morala i volje za otporom i onesposobljavanja većine odbrambenih postrojenja i otpornih tačaka, čime su poboljšani uslovi za pobedu na kopnu uz što manje vlastitih gubitaka.

Angažovanje i rezultati dejstva iračke avijacije bili su ispod svakog očekivanja. Njena pasivnost tokom rata različito je tumačena: od toga da je to deo taktičkog plana iračkog komandovanja, pa sve do njene nemoći da bilo šta preduzme u uslovima izrazite kvantitativne, a posebno kvalitativne nadmoćnosti protivnika. Nema tačnih podataka o naprezanju (broj izvedenih letova) iračke avijacije, ali se pouzdano zna da je ono bilo gotovo simbolično, posebno u domenu njenih ofanzivnih dejstava – udara po snagama i objektima multinacionalnih snaga na teritoriji Saudijske Arabije, u Persijskom zalivu i na Crvenom moru. Među brojnim i često najavljivanim iznenađenjima Sadama Huseina pojedini vojni stručnjaci bili su skloni da vide i iznenadno masovnije angažovanje iračke avijacije u vatrenoj podršci kopnenih snaga, što je izostalo. Umesto toga, usledile su vesti o brojnim preletima aviona na aerodrome u Iranu.

Među razlozima zbog kojih Irak nije upotrebio svoju avijaciju na način i u obimu kako se očekivalo najznačajniji su:

(1) preterano respektovanje nadmoćnosti avijacije multinacionalnih snaga (brojni odnos 1:2,6 u borbenim avionima u korist antiiračke koalicije);

(2) greške komandovanja operativno-strategijskog i taktičkog nivoa oružanih snaga Iraka u vezi s upotrebom avijacije;

(3) dezorganizovan sistem rukovođenja i komandovanja iračkim oružanim snagama u celini, a u okviru njih i avijacijom;

(4) nedovoljna obučenost iračkih pilota za vođenje organizovanih borbi u vazдушnom prostoru i izvođenje borbenih dejstava u vazduhoplovnoj podršci u uslovima protivnikove prevlasti u vazдушnom prostoru, i

(5) neutralisani sistem VOJIN – nemogućnost pravovremenog otkrivanja ciljeva u vazдушnom prostoru i navođenja vlastitih lovaca na njih.

Osmogodišnji rat protiv Irana iračkoj lovačkoj avijaciji, po svemu sudeći, nije doneo neka značajnija iskustva iz vođenja borbi u vazдушnom prostoru u savremenim uslovima. Pri tome treba imati u vidu da uslovi ratovanja protiv iranske i avijacije multinacionalnih snaga nisu ni približno isti. Pored nepovoljnog kvantitativnog, a posebno kvalitativnog odnosa snaga, iračka lovačka avijacija je bila hendikepirana neutralisanjem sistema VOJIN elektronskim i vatrenim dejstvima savezničke avijacije, zbog čega je gotovo potpuno izostala radarska podrška sa zemlje i iz vazdušnog prostora – otkrivanje ciljeva i navođenje lovaca na njih. Većina lovačkih aviona Iraka (osim aviona *MiG-29*) nije opremljena za autonomna dejstva (mali domet avionskih radara, nemogućnost osmatranja donje polusfere, nedovoljna otpornost na elektronsko ometanje i sl.), što ih, bez radarske podrške sa strane, čini malo efikasnim u borbi za prevlast u vazдушnom prostoru. S druge strane, dobro organizovan sistem osmatranja, javljanja i komandovanja avijacijom multinacionalnih snaga sa zemlje i iz vazdušnog prostora (avioni sistema *AWACS*), jake lovačke snage i visokoefikasna borbena sredstva PVO pretili su uništenjem gotovo svakog aviona iračke udarne avijacije koji bi pokušao da napadne snage i objekte na kopnu i moru.

DEJSTVA AVIJACIJE U PODRŠCI KOPNE OFANZIVE

Pripreme jedinica kopnenih snaga i mornaričke pešadije antiiračke koalicije za napad odvijale su se u toku izvođenja vazduhoplovne operacije. U uslovima vlastite prevlasti u

vazdušnom prostoru i odsustva gotovo svake opasnosti od izviđanja i vatrenog dejstva iračke avijacije, izveden je razvoj udarnih grupacija na pravcima upotrebe, stvorene su i raspoređene rezerve materijalno-tehničkih sredstava, pre svega municije, goriva, maziva i rezervnih delova, i razrađen plan operacije i sadejstva u toku borbenih dejstava.

Kopnena ofanziva je bila završna etapa operacije „Pustinjska oluja“, u kojoj su jedinice kopnene vojske i mornaričke pešadije, u sadejstvu sa vazduhoplovnim i pomorskim snagama, trebalo da okončaju razbijanje iračkih oružanih snaga, pre svega elitnih jedinica Republikanske garde, u Kuvajtu i na jugu Iraka, i oslobode Kuvajt. Ta napadna dejstva, po mišljenju pojedinih vojnih stručnjaka, prava su praktična provera američke doktrine vazdušno-kopnene bitke u uslovima bliskoistočnog ratišta.

Prema zamisli kopnene operacije, bilo je predviđeno da se snažnim napadom kopnenih snaga i mornaričke pešadije, namenjenih za razbijanje snaga prvog ešelona 3. i 7. iračkog korpusa, i jednovremenim dejstvom taktičke, strategijske i palubne avijacije po njihovim drugim ešelonima (rezerve), dejstvima vazdušnih, vazdušnopokretnih i pomorskih desanata, prepadima helikopterskih odreda i snaga specijalne namene u pozadinu protivnika razbiju, okruže i unište iračke snage u Kuvajtu, kao i da se izoluje njihova strategijska rezerva, uz nanošenje znatnih gubitaka.

Prelasku kopnenih snaga i mornaričke pešadije u opšti napad trebalo je da prethodi sigurno neutralisanje glavnih vatrenih sredstava iračkih snaga, posebno onih duž saudijsko-kuvajtske granice, i stvaranje povoljnih uslova za siguran uspeh planirane operacije. U obavljanju tih zadataka i stvaranju zahtevanih uslova avijacija multinacionalnih snaga je imala posebnu ulogu.

Dejstva su otpočela 24. februara, u ranim jutarnjim satima (4.00 sata po lokalnom vremenu), snažnom vatrenom pripremom, intenzivnim protivelektronskim dejstvima i prelaskom kopnenih snaga u napad sa saudijsko-kuvajtsko-iračke granice u pravcu gradova El Kuvajt, Basra i Nasirija. Na dubini oko 80 km desantiran je helikopterski desant jačine oko 2.000 ljudi, za čije je prevoženje i zaštitu angažovano oko 300 helikoptera tipa *CH-47 Chinook*, *UH-60 Black Hawk* i *AH-64A Apache*.

Odmah na početku borbenih dejstava, koja su obuhvatila vojišnu prostoriju veličine po frontu preko 400 km i po dubini 250 km, pokušaji iračkih snaga da protivnapadima zadrže prodor i uklinjavanje protivnika osujećeni su time što je avijacija sprečavala pokret drugih ešelona ka frontu i nanosila im osetne gubitke.

Napadna dejstva multinacionalnih snaga su neprekidno podržavana avijacijom, koja je, za razliku od prethodnih dana, pojačala svoje naprezanje. Tako je, na primer, u noći 23/24. februara, izvela oko 3.000 avio-poletanja, od čega čak 1.200 za dejstvo po objektima i snagama na teritoriji Kuvajta. Borbeni avioni i helikopteri dejstvovali su po objektima u zahvatu fronta i u dubini rasporeda iračkih snaga, i to pre svega po četnim i bataljonskim otpornim tačkama, rejonima prikupljanja oklopne i druge tehnike, komandnim mestima i centrima veze, radarskim stanicama i različitim utvrđenjima.

Prolaze u minskim poljima avijacija je obezbeđivala dejstvom aerosolnim bombama. Strategijski bombarderi B-52, na primer, upotrebljavali su aerosolne bombe velikog kalibra (5-7 t), koje su eksplodirale na visini oko 30 m i na velikom prostoru visokim natpritiskom aktivirale mine koje reaguju na pritisak.

Specijalni prepadni helikopterski odredi, u ulozi vazdušno-kopnenih taktičkih grupa jačine četa-bataljon, blokirali su pokret drugih ešelona (rezerva), nanosili iznenadne udare po oklopnim i mehanizovanim jedinicama na maršu, blokirali puteve povlačenja iračkih jedinica, uništavali elemente komandnih mesta, i drugo.

Multinacionalne snage su primenile veći broj vazdušnih, vazdušnopokretnih i pomorskih desanata radi sadejstva glavnim snagama na frontu, kao i ugrožavanja grupacija iračkih oružanih snaga iz različitih pravaca. Vazdušni desant jačine dva padobranskodesantna bataljona iz 82. vazdušnodesantne divizije⁹ desantiran je u jutarnjim časovima 24. februara na južnoj periferiji grada El Kuvajta, sa zadatkom da zauzme i zadrži aerodrom do spajanja sa prednjim delovima 1. i 2. ekspedicione divizije mornaričke pešadije, koje su nastupale

⁹ Ojačani 18. vazdušnodesantni korpus, čiju su osnovu činile 82. vazdušnodesantna divizija i 101. vazdušnopokretna divizija, bio je u rezervi komande multinacionalnih snaga u opštem operativnom rasporedu na početku kopnene ofanzive.

s juga. Pomorskim desantima, kojima je prethodila snažna vatrena priprema sa brodova i iz vazdušnog prostora, zauzeta su ostrva Fajlaka i Bubijan i ovladano važnim tačkama na istočnoj obali Kuvajta. Desantiranje mornaričke pešadije izvedeno je u više uzastopnih talasa pomoću desantno-iskrcnih sredstava i helikoptera. Avijacija je, pored brodske artiljerije (ona je neutralisala objekte na dubini do 20 km od obalnog ruba) aktivno učestvovala u neutralisanju snaga i sredstava u rejonu iskrcavanja desanta, zaštititi desanta u prevoženju od udara iz vazdušnog prostora i vatrenoj podršci u njegovim dejstvima posle iskrcavanja.

Zahvaljujući snažnim dejstvima avijacije, artiljerije, helikopterskih prepadnih odreda i desanata, kopnene snage su prvog dana operacije (24. februar) ostvarile visok tempo napada: na primorskom pravcu 30–50 km, centralnom 20–30 i zapadnom 15–25 km.

Narednog dana (25. februar) avijacija je nastavila snažnu vatrenu podršku kopnenih snaga, vazdušnih i pomorskih desanata i štitila (zatvarala) međuprostore u operativnom (borbeni) rasporedu kopnenih jedinica (sastavi). Istovremeno, radi ojačanja tempa napada američkog 7. armijskog korpusa, čije su jedinice napadale na centralnom pravcu duž kuvajtsko-iračke granice radi obuhvatanja sa zapada grupacije iračkih snaga u Kuvajtu i sprečavanja intervencije rezervi Republikanske garde iz južnih rejona Iraka, iskrcan je helikopterski desant jačine brigadne taktičke grupe iz sastava 101. vazdušno-pokretne divizije. Desant, za čije je prevoženje i obezbeđenje angažovan veliki broj helikoptera različite namene, imao je zadatak da ovlada, u operativnom smislu, važnim rejonom i spreči povlačenje iračkih snaga prema gradu Basri.

Iz sastava 101. vazdušnopokretne divizije, već narednog dana (26. februar), iskrcan je desant jačine do dva bataljona u rejonu grada Nasirija radi ugrožavanja pozadine iračkih snaga i sadejstva vlastitim snagama koje napadaju s fronta. Uporedo s tim, u okviru izolacije rejona borbenih dejstava, taktička i strategijska avijacija je dejstvovala po objektima i snabdevačkim kolonama u zahvatu komunikacije El Kuvajt–Basra–Bagdad, a u okviru neposredne vatrene podrške taktička i armijska avijacija su svojim dejstvima sprečavale retke prepade i protivnapade iračkih nižih taktičkih jedinica.

Nakon proboja odbrane 3. i 7. iračkog armijskog korpusa (25. februar) i prodora kroz njihov raspored, četvrtog dana operacije (27. februar) multinacionalne snage na centralnom pravcu, zajedno sa snagama na primorskom pravcu, pristupile su uništenju iračkih snaga u rejonu Basre, a na zapadnom – prodrle su do grada Nasirija, spojile se sa desantom iz 101. vazdušnopokretne divizije i okružile i razbile iračke snage na tom prostoru. Taktička avijacija i borbeni helikopteri su, zajedno sa ostalim borbenim sredstvima (artiljerija, tenkovi, borbena vozila pešadije), uništavali otporne tačke i druga žarišta poslednjeg otpora iračkih snaga. U 8.00 sati po lokalnom vremenu, 28. februara 1991, borbena dejstva su prekinuta.

Stočasovna kopnena ofanziva savezničkih snaga završena je pobedonosno i neočekivano brzo. Među mnogobrojnim činionicima poraza iračkih snaga, odnosno pobede snaga koalicije, posebno se ističu rezultati dugotrajne (38 dana) i intenzivne (više od 90.000 avio-poletanja) vazduhoplovne operacije, u toku koje je izborena i održana prevlast u vazdušnom prostoru, dezorganizovan sistem rukovođenja i komandovanja iračkim oružanim snagama, izbačeno iz upotrebe više od 70 odsto objekata vojne industrije, naneti teški gubici u živoj sili i tehnici, narušen sistem snabdevanja i moral ljudstva.

Bilo bi nerealno tvrditi da su dejstva i učinak¹⁰ avijacije jedini i odlučujući preduslov brze pobede savezničkih kopnenih i pomorskih snaga (mornarička pešadija), uz minimalne gubitke. Međutim, nesporno je da je avijacija, iako nije mogla sama da izbori pobedu, znatno doprinela da kopnene i pomorske snage brzo i uspešno završe rat.

Nameće se, ipak, pitanje koliko bi dejstva savezničke avijacije bila uspešna da su se odvijala u uslovima znatno organizovanijeg i aktivnijeg sistema PVO i da je iračka borbena avijacija, posebno lovačka, bila agilnija i angažovanija. Pitanje je suštinskog karaktera, pre svega sa stanovišta ocene efikasnosti savremene vazduhoplovne tehnike u uslovima različitim od onih koji su bili u vazdušnom prostoru Iraka i Kuvajta, odnosno u uslovima evropskog ratišta.

¹⁰ Prema podacima iz strane štampe, za 36 dana dejstva avijacija je uništila 1680 tenkova, 925 oklopnih transportera i borbenih vozila pešadije i 1.485 iračkih artiljerijskih oruđa, odnosno do početka kopnene ofanzive na prostoru Kuvajta i južnog Iraka neutralisala je oko 60 odsto iračkih snaga.

Zaključak

Ima mnogo primera iz prošlosti da su ishitreni zaključci i odluke, na osnovu nenaučnih analiza ratnih iskustava, doveli do neželjenih posledica.¹¹ Zbog toga, mehaničko prenošenje iskustava iz rata u Zalivu na uslove drugog ratišta krajnje je opasno, kao uostalom iz bilo kojeg rata, svetskog, regionalnog ili lokalnog. To pogotovu važi ako se imaju u vidu uslovi u kojima je vođen rat, ponašanje jedne i druge zaraćene strane, odnos snaga i drugo. Zaključci koji se mogu doneti na osnovu raspoloživih podataka iz sekundarnih izvora (štampa, televizija i druga sredstva javnog informisanja) i dosadašnjih saznanja ne mogu biti pouzdana osnova za donošenje odluka o promenama u organizaciji, opremanju, razvoju i upotrebi avijacije u taktičkom i operativno-strategijskom domenu, već samo izazov za temeljnu analizu. Naravno, to se ne odnosi na zemlje učesnice u ratu i na zemlje koje, sticajem okolnosti, imaju tačne, verodostojne, izvorne podatke o toku i rezultatima borbenih dejstava vidova i rodova oružanih snaga, odnosno o efikasnosti angažovanih borbenih sredstava.

Vojni stručnjaci zapadnih zemalja naglašavaju da je rat u Zalivu pokazao da su za pobedu u ratu posebno značajna dva preduslova: prvo, neutralisanje sistema rukovođenja zemljom i komandovanja oružanim snagama i, drugo, postizanje i održavanje prevlasti u vazдушnom prostoru. Najavljene su, takođe, izvesne promene u budućoj strategiji NATO. Njeni osnovni principi biće: visoka mobilnost, velika fleksibilnost, višenacionalni karakter, sposobnost brzog izvršenja mobilizacije i posedovanje dovoljnih transportnih kapaciteta za prevoženje snaga i sredstava na velike udaljenosti.

O karakteristikama dejstava avijacije i upotrebi vazduhoplovnih snaga uopšte u ratu u Zalivu može se zaključiti:

1. Vazduhoplovna komponenta rata, odnosno vazduhoplovne snage i njihova dejstva imaju izuzetan značaj i uticaj na

¹¹ Pojava vođenih raketa vazduh-vazduh svojevremeno je dovela do skidanja topova sa gotovo svih tipova lovačkih aviona, a pojava raketa zemlja-vazduh sasvim je potisnula artiljeriju PVO; uvođenje u naoružanje interkontinentalnih balističkih raketa sa nuklearnim bojnim glavama zasenilo je strategijske bombardere, a potapanje britanskog razarača *šefilda* protivbrodskom raketom *Exocet* (1982) dovelo je u sumnju opravdanost postojanja i gradnje velikih brodova, uključujući i nosače aviona.

uspeh borbenih dejstava na kopnu i moru u taktičkom, operativnom i stratezijskom domenu. Avijacija, koja se potvrdila kao najefikasnije sredstvo za uništenje objekata u dubini, znatno doprinosi pobjedi u ratu, ali sama još ne može da je izbori;

2. Prevlast u vazdušnom prostoru je veoma značajna za uspešno izvođenje borbenih dejstava na kopnu, moru i u vazdušnom prostoru. Za nju se, međutim, još ne može reći da je odlučujuća za uspeh dejstava kopnenih i pomorskih snaga,¹² odnosno još nije uslov bez kojeg se ne može;

3. Maskiranje, rastresito baziranje, čest manevar i inženjerska uređenost aerodroma znatno doprinose uspešnom očuvanju avijacije od uništenja na zemlji, čak i u uslovima velike nadmoćnosti i snažnih udara protivnikove avijacije;

4. Visok tehničko-tehnološki nivo elektronskih sistema na vazduhoplovima i ubojnim sredstvima značajno menjaju procentualni odnos dejstava danju i noću, u korist noćnih (noć nije više tako pouzdan saveznik tehnički inferiornih), a sve veća količina proizvedenih vođenih ubojnih sredstava znatno povećava njihov udeo¹³ u dejstvima, odnosno verovatnoću uništenja ciljeva, i istovremeno smanjuje broj aviona (napreznje) neophodnih za uništenje određenog broja objekata;

5. Ne umanjujući značaj nadmoćnosti koalicionih snaga u savremenim sredstvima za vođenje rata, osobito u sredstvima za napad iz vazdušnog prostora, i njihov doprinos konačnoj pobjedi, činjenica je da veliki značaj za uspeh borbenih dejstava imaju visoka obučenost i uvežbanost, umešna upotreba snaga i sredstava na taktičkom i operativno-stratezijskom nivou i moral ljudstva. Značaj ljudskog faktora za uspeh borbenih dejstava naglašavali su i vojni stručnjaci koalicionih snaga. Dakle, oni koji su bili tehnički superiorni. I ovaj rat, kao i svi dosadašnji, pokazao je da ishod rata, u krajnjem, ne zavisi samo od tehnike već i od ljudi koji njome rukuju i upravljaju;

6. Savremeni borbeni avion je kompleksan vazduhoplovni sistem oružja koji može efikasno da dejstvuje samo u sprezi

¹² Bez obzira na sve okolnosti pod kojima je izveden napad i prodor iračkih snaga u grad Kafdzi (krajem januara i početkom februara), više uspešnih prepada iračkih sastava jačine četa – ojačani bataljon i činjenica da je to ostvareno u uslovima gotovo apsolutne prevlasti koalicionih snaga u vazdušnom prostoru govori o tome da se i u takvim uslovima mogu uspešno izvoditi dejstva na kopnu, makar i manjeg obima.

¹³ Početkom osamdesetih godina udeo vođenih ubojnih sredstava u dejstvima avijacije nije prelazio 10 odsto, a u ratu u Zalivu taj procenat je bio višestruko veći.

sa ostalim sistemima koji ga obezbeđuju (podržavaju).¹⁴ Lovачki avioni, uključujući i savremene (*MiG-29*, *F-15*, *F-16*, *Mirage-2000* i sl.), kako se pokazalo u ratu u Zalivu i ranijim lokalnim ratovima, posebno u izraelsko-sirijskom sukobu u dolini Beka (1982), malo su efikasni u slučaju da je neutralisan sistem VOJIN, odnosno sistem komandovanja. To je posebno izraženo kod lovaca, koji nemaju autonomne sisteme za pouzdano otkrivanje ciljeva u donjoj i gornjoj polusferi i navođenje na njih;

7. Obezbeđenje borbenih dejstava avijacije (kao uostalom i drugih rodova vojske i sistema oružja) izviđačkim podacima presudno je za njenu efikasnost, osobito u uslovima visoke dinamičnosti, intenziteta, neprekidnosti i zamaha borbenih dejstava na kopnu i moru.

S U M M A R Y

THE AIR COMPONENT OF THE GULF WAR

The Gulf war has affirmed the great significance of the air component, of the dominance in the air space, and of the role of the air forces and operations in the modern air-land operation.

Combat operations of the air forces of the anti-Iraqi coalition were conducted within the frames of an air offensive operation, in the course of which they won and maintained the dominance in the theatre air space, disorganized the system of command and control of the Iraqi armed forces, substantially degraded their combat potential, and thus created favourable conditions for a successful conducting the land offensive.

In the course of the land offensive the air forces supported the land forces and marines in their crushing the forces of the first echelon of the 3rd and 7th Iraqi corps. At the same time, by simultaneously conducted combat operations on the part of airborne, airmobile and amphibious forces, by air raids conducted by helicopter detachments and special forces in the enemy rear, were split, encircled and destroyed the Iraqi forces in Kuwait, and their strategic reserves cut off.

The author considers unfounded the argument that the air forces' operations and their effects were the sole and decisive factor that brought about the quick victory of the allied land and naval forces, but points out that it is indisputable that they considerably contributed to the fact that the land operation was terminated by the multinational forces, with minimal losses, in only 100 hours.

¹⁴ Zbog izgubljene prevlasti u vazдушnom prostoru, dezorganizovanog sistema rukovode-nja i komandovanja i neutralisane (blokirana) avijacije, irački tenkovi su ostali bez zaštite i podrške iz vazдушnog prostora, te su postali veoma ranjiv i lak plen za savezničke avione i protivoklopne helikoptere.

R E S U M E

COMPOSANTE AERIENNE DE LA GUERRE DANS LE GOLFE

La guerre dans le Golfe a confirmé la grande importance de la composante aérienne, du contrôle de l'espace aérien, le rôle des forces aériennes et de leurs actions dans l'opération aérienne et terrestre moderne.

Les opérations de la coalition antiiraquienne sont menées en forme des opérations aériennes d'attaque, durant lesquelles on a pris le contrôle aérien de l'espace, on a désorganisé et on a continué l'offensive terrestre.

Dans l'opération terrestre, des forces aériennes ont coopéré avec les forces terrestres et avec les Marines dans les opérations de destruction des forces ennemies du 3. et du 7. corps irakiens. En même temps, aussi, on a attaqué par l'aviation tactique et stratégique et par les descentes aériennes et maritimes, ainsi que des hélicoptères et des forces spéciales les arrières ennemis en vue d'isoler les réserves stratégiques.

L'auteur estime que confirmation des effets des forces aériennes est un peu exagérée mais aussi que c'était la cause préalable pour le succès final de l'opération. C'était la cause principale pour obtenir la courte durée de l'opération terrestre, de 100 heures au total.

Р Е З Ю М Е

ВОЕННО-ВОЗДУШНЫЙ КОМПОНЕНТ ВОЙНЫ В ЗАЛИВЕ

Война в Заливе подтвердила большое значение авиационного компонента, превосходства в воздушном пространстве и роль сил ВВС и их действий в современной воздушно-наземной операции.

Действия военно-воздушных сил антииракской коалиции проводились в форме наступательной операции, в ходе которой удалось завоевать и отстоять превосходство в воздушном пространстве, дезорганизовать систему управления вооруженными силами Ирака, существенно сократить их боевой потенциал и этим создать благоприятные условия для проведения наступления на суше.

В сухопутной операции ВВС взаимодействовали с сухопутными войсками и морской пехотой при разгроме сил первого эшелона 3 и 7 иракских корпусов. Также, одновременными действиями тактической, стратегической и палубной авиации по вторым эшелонам, действиями воздушных, воздушноподвижных и морских десантов, внезапными атаками вертолетных отрядов и сил специального назначения в тылу противника были разгромлены, окружены и уничтожены иракские силы в Кувейте и изолирован их стратегический резерв.

Автор считает нереальным утверждение, что результаты действий военно-воздушных сил являются единственным и решительным предварительным условием быстрой победы союзных сухопутных и военно-морских сил, но бесспорно, что они в значительной мере способствовали окончанию сухопутной операции с минимальными потерями, за всего 100 часов.